

Revitalizace lučních mokřadů jinak: nová filozofie spolupráce s místními farmami

Letecký pohled na údolní nivu Spáleného potoka. Mokřad je v okolní zemědělské krajině ostrovem druhové bohatosti a domovem mnoha chráněných druhů rostlin i živočichů.

Kdybychom se mohli vrátit v čase do naší zemědělské krajiny o několik desetiletí zpátky, na většinu míst naší republiky bychom oproti dnešní době viděli zcela odlišný obrázek: viděli bychom menší pole a ovocné sady, pastviny, velké množství drobných krajinných prvků včetně mezí a remízků, přirozeně meandrující vodní toky a různé velké vodní plochy. Někdy v podobě vysychajících polních rozlivů, různě velkých tůň, podmáčených rákosin či obecních rybníků. Bohužel, v polovině 20. století se začalo odehrávat

velké množství změn krajiny, které se nevyhnuly ani mokřadům. Silně je poznamenal úpadek původních způsobů obhospodařování, cílené odvodňování, následné zarůstání náletem i šíření agresivních rostlinných druhů, které vytlačily ohrožené druhy rostlin a živočichů. Právě mokřady a vlhké louky jsou však biotopy, které mají v zemědělské krajině velké množství nezastupitelných funkcí: v krajině zadržují vodu a živiny, tím pozitivně ovlivňují tzv. malý vodní cyklus a ochlazují své okolí. Díky své vysoké produkční schopnosti byly

právě mokřady po staletí obhospodařovány zejména jako zdroj krmiva. Současně jsou významnými ohnisky druhové rozmanitosti, přičemž poskytují vhodná stanoviště druhům, které své místo jinde v krajině nemají. Se vzrůstajícím povědomím o ochraně ekosystémů, problematice zadržování vody v krajině a se vzrůstající popularizací mokřadů má čím dál tím větší roli také jejich estetická a vzdělávací funkce. Díky těmto aspektům se právě obnově mokřadů a následné péči v posledních letech oprávněně věnuje velká pozornost.

Extenzivní pastva skotu z farmy rodiny Valihrachovy je zásadní součástí revitalizace: skot spásá vegetaci, sešlapem vytváří obnažené plošky půdy a svým pohybem v terénu podporuje vznik mozaiky různých stanovišť.

CO JE TO ENVIROP?

Jde o odborné pracoviště působící na Ústavu botaniky a zoologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity. Svou činností se zaměřuje především na management, ochranu a obnovu významných a ohrožených přírodních biotopů v Jihomoravském kraji a přilehlých oblastech. To realizuje formou zakázek i projektů aplikovaného výzkumu.

Skupinu tvoří kvalifikovaní botanikové, zoologové i ekologové. Díky tomu může pracoviště cílovým skupinám a spolupracujícím subjektům nabídnout svou vysokou odbornost a komplexnost služeb v oblastech hodnocení, monitoringů, posudků, analýz a plánování opatření včetně následných studií jejich vlivu na biodiverzitu i životní prostředí.

Kontakt: Masarykova univerzita,
Přírodovědecká fakulta, Ústav botaniky a zoologie,
Univerzitní kampus Bohunice, pav. D32, Kamenice 5, 625 00 Brno-Bohunice.
Korespondenční adresa: Kotlářská 2, 611 37 Brno, tel. 608 570 351,
e-mail: kotasova.adamkova@sci.muni.cz, <http://botzool.sci.muni.cz/>.

Na obnovu a péči o mokřadní stanoviště se intenzivně zaměřuje také pracovní skupina ENVIROP Ústavu botaniky a zoologie na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity. Ta se skládá z vědců s různým zaměřením, kteří vidí smysl v praktické ochraně přírody a v hledání nových přístupů k její obnově a následné péči. Filozofie ENVIROPu je velmi jednoduchá: navázat úzkou spoluprací se zemědělskými subjekty, místními samosprávami a na

obnově naší krajiny pracovat společně. Tedy propojit vědecké poznatky, zájmy farmářů, přírodní procesy, udržitelné využívání krajiny a společně postupně obnovovat původní krajinnou mozaiku i její ekosystémové funkce. Prvním společným projektem ENVIROPu a farmářů byla revitalizace lučního mokřadu v údolní nivě Spáleného potoka u obce Krumvíř. Právě ten vědci dlouhodobě sledují již od roku 2009, a tak měli příležitost

sledovat postupující degradaci celé lokality. Ta byla způsobena především eutrofizací (nadměrným výskytem živin) a následným nekontrolovaným zarůstáním nežádoucími druhy rostlin včetně nepůvodních invazních druhů. Lokalita tak nejen rychle ztrácela svou biologickou hodnotu, ale současně se pro místní obec stala spíše zátěží z důvodu negativního postoje veřejnosti k rozsáhlým rákosinám, které se na lokalitě rozléhaly namísto někdejších pastvin a podmáčených luk. Když však údolní nivu při levém břehu Spáleného potoka přeměnila místní farma rodiny Valihrachových na pastvinu masného skotu, naskytla se ENVIROPu, obci i samotné farmě příležitost k zajímavé spolupráci: obec dala vědcům na pozemcích v jejím vlastnictví volně ruce. Místní rodinná farma přislíbila zajistit pastvu také v údolní nivě při pravém břehu potoka, pečovat o dobytek a současně vědcům pro jejich práci umožnila využívat své pozemky nacházející se v zájmovém území. Skupina vědců pak zajistila finanční prostředky na revitalizaci v rámci projektu podpořeného Technologickou agenturou, které pokryly náklady na zemní práce spočívající ve vybudování drobných tůň, plošné seče, pastevní příslušenství, a samozřejmě také prostředky na detailní vědecký

Pro vývoj lokality je zásadní pravidelné vybřežování Spáleného potoka, které vede k periodickému zaplavování. To spoluvtváří unikátní dynamiku celé lokality včetně následného vysychání dočasně zaplavených ploch, které podporuje vyplavování minerálů z půdy na povrch.

Jedním z druhů rostlin minerálně bohatých půd, který se na lokalitu postupně vrací, je zeměžluč spanilá. Dle kategorií Červených seznamů se jedná o druh zranitelný a ohrožený.

výzkum zaměřený na efekt prováděné péče na druhovou rozmanitost rostlin i živočichů. Vznikla tak nejen výborná spolupráce mezi všemi stranami, ale také unikátní přístup k obnově mokřadní lokality ve volné krajině. Ten spočíval ve skutečnosti, že pro cílenou revitalizaci byla využita extenzivní pastva (pastva s nízkým pastevním zatížením) běžného hospodářského masného skotu. Ačkoliv samotná mokřadní pastva doznává v posledních letech rozvoje, k jejímu provádění se v podmínkách České republiky využívají především původní divoké druhy velkých býložravců (zubrů, praturů a divokých koní) či primitivních plemen skotu (například uherský stepní skot). Tyto původní divoké druhy a primitivní plemena však mají vysoké požadavky na rozlohu pastvin, a pro lokální stanoviště, byť velmi hodnotné, tak nejsou využitelné. Cílem projektu tak bylo nejen revitalizovat zarůstající mokřad a zpracovat různé odborné výstupy, ale také při revitalizaci využívat úzkou spolupráci s místní farmou založenou na pravidelné komunikaci a průběžném upravování pastevního zatížení dle aktuálního stavu pastviny. Dobré výsledky na sebe nenechaly dlouho čekat. Již během dvou let

Známým druhem žaby je silně ohrožená rosnička zelená. V minulosti na lokalitě téměř vymizela, avšak revitalizace jí svědčí: stávající populace činí přes 100 jedinců.

Mozaika stanovišť umožňuje přítomnost širokého spektra ptačích druhů. V lokalitě žijí jak rákosníci a ohrožení slavíci modráčci (vlevo), tak i zranitelní konipasí luční, kteří jsou vázáni na mokré louky a pastviny (vpravo).

jsme zaznamenali změnu pokryvnosti jednotlivých druhů rostlin včetně úbytku druhů nežádoucích. Také jsme prokázali zvyšující se množství druhů minerálně bohatých půd i druhů slanomilných, včetně několika druhů ochranně významných. Jejich obnova spočívá ve vytrvalosti semen slanomilných druhů přecházející v půdě v semenné bance i desítky let. Nově vybudované tůně začaly prakticky ihned osídlit různé druhy vodních bezobratlých živočichů i obojživelníků,

mezi nimiž opět nechyběly druhy ohrožené. Například různé druhy váže osídlily pouze nové tůně, ačkoliv na okolních plochách nikdy pozorovány nebyly. Obdobné výsledky byly zaznamenány také při studiu suchozemských bezobratlých živočichů, mezi nimiž bylo nalezeno několik slanomilných specialistů, které lze obvykle najít pouze na zachovalých slaniskách jižní Moravy. V některých případech se dokonce jednalo o první nálezy druhů pro Českou republiku.

Je zajímavé, že vzácné a ohrožené druhy se vyskytovaly jak na kontrolních plochách, tak na plochách obhospodařovaných pastvou nebo sečí. To platilo také pro ptáky, jejichž druhová bohatost během dvou let projektu vzrostla z 69 na 80 druhů ptáků. Získaná data potvrzují význam kombinace pastvy, seče a ponechání části porostu ladem, jelikož různé druhy rostlin i živočichů mají na své prostředí různé nároky.

Realizaci projektu jsme chtěli ukázat, že v oblasti péče o vzácná stanoviště, mokřady nevyjímaje, lze výhodně spolupracovat na úrovni odborníků, místních samospráv i zemědělské veřejnosti. Společně s místní farmou rodiny Valihrachových jsme z rozšiřujících se rákosin dokázali udělat stabilní domov pro ohrožené a mizející rostliny i živočichy, a krásné místo pro trávení volného času nás všech. A nejkrásnější na tom je, že jsme vlastně nevymýšleli nic nového: pouze jsme se poučili z moudrosti a péle našich předků, kteří úživného zamokřeného prostředí dokázali náležitě využít pastvou dobytka a sečí. Na závěr bychom rádi poděkovali jak farmě, tak i obci Krumvíř za výbornou spolupráci. Jistě v ní budeme dále pokračovat v rámci řešení dalších projektů.

4. 5. 2023

Text a foto: Marie Kotasová Adámková, vedoucí pracovní skupiny ENVIROP